

Anica Bilić

UDK 821.163.42-1.09Peić, M.
Pregledni rad
Rukopis prihvaćen za tisak: 16.10.2012.

KNJIŽEVNE VEDUTE I SKICE OSOBNOG PJESNIČKOG KANONA MATKA PEIĆA

Sažetak

Predmetom interpretacije bit će korpus sa 156 lirskih pjesama što ih je Matko Peić napisao od 1936. do 1968. Šest pjesama, nastalih od 1936. do 1939., objavio je u *Lirici požeške mladosti* 1944. u Požegi. Sto pedeset pjesama objavio je u *Radu Odjela za suvremenu književnost JAZU* broj 350 pod naslovom *Lirika* 1968. Premda Matko Peić pjesmama ulazi u hrvatsku književnost, nije se afirmirao kao pjesnik, nego kao putopisac i esejist.

Skitnje, naslovna riječ njegovih godinu dana ranije objavljenih putopisa, sadrži ključ za pristup i kod za dešifriranje *Lirike* umjetničkoga šetača, flaneura, koji prolazi slavonskoposavskom ravnicom, pomno promatra, a svoja zapažanja i asocijacije viđenoga i doživljenoga pretvara u riječi i stihove te uz nju možemo vezati pojam flanerizma. S obzirom na njegovo likovno usmjerenje, u interpretaciji ćemo ponajprije usmjeriti pozornost na naglašenu kolorističku komponentu, slikovnost i prostornost, što se očituju u brojnim književnim vedutama i pejzažima. Ovisno o prostoru kojega oblikuju, pjesme možemo podijeliti u dvije skupine: jednu skupinu čine pjesme u kojima se tematizira slavonski ravničarski pejzaž s ruralnom arhitekturom, a drugu skupinu pjesme s umjetnom prirodom i urbanom arhitekturom.

Pisao je izvan aktualnih pjesničkih strujanja oblikujući svoj osobni pjesnički kanon. Kao pjesnika pobliže ga određuju kvalifikacije pejzažista i majstora vedutnoga oblikovanja. Poezija mu je ostala u sjeni putopisa i eseja, neovjerena u kritičkoj literaturi te nedostupna suvremenoj čitateljskoj publici.

Ključne riječi: Matko Peić; lirika; pejzažist; književne vedute; flanerizam.

Pjesnički počeci Matka Peića

Prve svoje pjesme Matko Peić napisao je od 1936. do 1939. za gimnazijskih dana u Požegi te objavio tek šest u *Lirici požeške mladosti* 1944. u Požegi s još osmoricom mladih požeških pjesnika. Rani radovi važni su kao biografska, stvaralačka i književnopovijesna činjenica jer govore o afinitetima budućega pisca, a retrospektivno omogućuju vidjeti kamo su ga odveli putovi života i stvaranja. Početnički pjesnički tekstovi Matka Peića zanimljivi su kao polazna točka u izgradnji njegove stvaralač-

ke osobnosti i pjesničkoga profila. Recepciju tih tekstova ne treba opteretiti određivanjem njihove vrijednosne razine jer važnije je uočiti predispozicije i elemente osobnoga pjesničkoga kanona budući da poezija zahtijeva zgusnuće misli, doživljaja, iskustva i riječi, kao i lirski intenzitet. Osobna, životna, društvena, ambijentalna, jezična i književna iskustva izrazitija su u predopusu jer je u njima autor posve slobodan u odabiru struktura izvanjezičnoga svijeta koje će preuzeti pri oblikovanju i staviti u suodnos s jezičnom strukturom književnoga djela. U početničkim pjesničkim tekstovima Matka Peića otkrivamo stvaralačku, unutarnju motivaciju i preokupacije požeškoga gimnazijalca te traganje za osobnom poetikom i osebnim izrazom u kojemu nije bilo lutanja ni stranputica. Izvore inspiracije nalazi u konkretnom iskustvu prirodnoga prostora i lokalne sredine zbog čega možemo vidjeti začetke budućega pjesništva i razvojnu liniju te ga od njegovih pjesničkih početaka percipirati kao izrazitoga pejzažistu i majstora vedutnoga oblikovanja u čijemu opusu dolazi do izražaja osjetilna i emotivna percepcija u doživljaju zemlje i krajolika, što je svojstveno panonskoj varijanti kontinentalnoga književnoga diskursa. U početničkim tekstovima možemo iščitati njegove iskustvene komplekse, ponajprije doživljaj prirode, organskoga svijeta, a potom socijalnoga statusa siromašnoga puka. Od šest pjesama objavljenih 1944., a nastalih od 1936. do 1939., četiri su pjesme pejzažne *U travi*, *Poslije kiše*, *Dobrota trave*, *Proljetni noćturno*, jedna je kolodvorska veduta *Jesensko veče na kolodvoru*, a najavljuju tematsko-motivske interese, emotivan sloj te skice osobnoga pjesničkoga kanona i pjesnički put koji će Peić nastaviti u *Lirici*, objavljenoj 1968. Tek se socijalna pjesma *Nedjeljno popodne u predgrađu* izdvaja iz pjesničkoga opusa, a uklapa se u kontekst socijalne literature međuraća. Njome zapravo otvara novi tematski krug sa socijalnom tematikom lociranom u siromašno predgrađe, što je u duhu međuratnoga vremena kada socijalna literatura sve više uzima maha. Navedena pjesma nagovijestila je nov pjesnikov interes i proširenje njegova tematsko-motivskoga rekvizitarija novim samo započetim, a nikada dovršenim tematskim krugom sa socijalnom motivikom. U njoj se odzrcaljuje izvanknjiževna zbilja i transparentno očituje u jakoj socijalnoj noti aktualizirajući motive bijede, pijanstva, rezignacije s osjećajem gorčine osobnoga iskustva.

U pjesničkim počecima odgonetamo i njegov duhovni etimon – stavljanje u prvi plan pejzažnih slika, osjetilnih senzacija i njihova sinestezijskoga spajanja s dubljim unutarnjim doživljajem organskoga svijeta prožetoga ditirampskim osjećajem i istodobnim osjećajem tuge, sjete, prolaznosti, slutnje smrti:

*Pod prozorom
Dva se jorgovana sanjivo zibala
I u snu bielim glavama takla.
Na ljubičastoj ploči neba
Zvezda je zlatom nešto zapisala.
Pupovi su usnuli mladi*

*Uz tugaljivu uspavanku kosa
Listiće meke zelene
Prva miluje rosa. (Proljetni noćturno)*

Naime, u svojim prvim pjesničkim tekstovima polazi od neposrednoga odnosa prema životu kao vitalističkoj energiji i svojemu psihičkom iskustvu kojega upisuje u značenjsku strukturu teksta:

*Od sreće velike, nenadane
Oči zatvaram razdragane.
Lice skrivam u travu, najgušću najdublju.*

*Ja ne znam zašto, ali danas bih...
Danas bih tako htio, da umrem
ovdje u travi.*

I u kasnijim pjesničkim tekstovima doživljaji radosti i ljepote pomućeni su tugaljivim tonovima sjete i slutnje smrti.

Šest pjesama Matka Peića možemo smatrati mikroradom i pjesničkim počecima što prethode objavljivanju, ali i najavljuju prvi skupljeni i jedini objavljeni ciklus pjesama *Lirika*. Podatne su za analizu pjesničkih početaka jer odlično korespondiraju sa 150 pjesama što nastaju do 1968. kada ih objavljuje pod zbirnim imenom *Lirika*. U svojemu predopusu Peić donosi najavu budućih motivsko-tematskih interesa te daje potvrdu kako je od svojih pjesničkih početaka očitovao svoj osoben stil i pjesnički kanon, kojima je do kraja ostao vjeran.

„Lirika“ usamljenoga, umjetničkoga flaneura

Poznatiji kao slikar, povjesničar umjetnosti, putopisac i esejist, a manje poznat kao pjesnik, Matko Peić objavio je 1968. sto pedeset pjesama pod naslovom *Lirika* u *Radu Odjela za suvremenu književnost JAZU* (broj 350),¹ a ne u zasebnoj knjizi, što je otežalo njihovu recepciju, posebice u širim čitateljskim krugovima.

Skitnje, naslovna riječ njegovih godinu dana ranije objavljenih putopisa, sadrži ključ za pristup i kod za dešifriranje *Lirike* umjetničkoga šetača, usamljenoga flaneura, koji prolazi slavonskoposavskom ravnicom, pomno promatra, a svoja zapažanja i asocijacije viđenoga i doživljenoga pretvara u riječi i stihove, čitatelj pak obrnuto, a interpretator, odbacujući referencijalnu zabludu, traži dublji smisao njegova deskriptivna pjesništva.

U svojim pjesmama Peić tematizira sâm čin flangiranja ili flaniranja, a lirski subjekt njegove *Lirike*, kao i putopisac prethodnih *Skitnji*, figura je dokoličara-promatrača, znatiželjnoga, umjetničkoga šetača, flaneura, što je »tipično impresionistički

¹ Matko Peić, *Lirika, Rad Odjela za suvremenu književnost JAZU*, broj 350, Zagreb, 1968., str. 405 – 474.

proizvod urbane kulture i estetike ulice«,² a uveo ga je u hrvatsku književnost Antun Gustav Matoš zahvaljujući svojem pariškom iskustvu flaniranja te po povratku u domovinu »nedostatak pravih poticaja iz urbanoga miljea nadoknađuje estetskim lutalaštvom hrvatskim krajolicima«. ³ Nedostatak ulične vreve, pasaža, arkada i drugih elemenata urbane arhitekture Peić također zamjenjuje estetskim skitnjama po slavonskim krajolicima. Peićeve *Skitnje* u žanru putopisa, kao i *Lirika* također su umjetničko flaniranje po hrvatskim krajolicima, ruralnim i urbanim prostorima. Njegove su pjesme zapravo lirski sažetak *Skitnji* u kojima se već afirmirao, potvrdio kao umjetnički šetač, *flaneur*. Pjesme, ovisno o prostoru kojega oblikuju, možemo podijeliti u dvije skupine: pjesme u kojima se tematizira slavonski ravničarski pejzaž s elementima ruralne arhitekture te pjesme s temom umjetne prirode i urbanom arhitekturom.

Lirski subjekt u pozi šetača zagledan je u sitnice okolnoga svijeta koje postaju predmeti estetske obradbe i užitka, a preobraženi u lirskoj pjesmi postaju i sami estetski objekti:

*U mršavoj živici,
U koju nekad skrivah
Dječaćko lice,
Htio sam danas
Ugledati – u šetnji –
Dvije-tri ljubičice.
Ali nisam opazio
Da je već predvečerje
I da teški mrak
Odnosi kuće, ljude i ptice.*

*A ja da tražim
Premodre sitnice. (Premodre sitnice)*

Usamljeni šetač prepušten je sebi i zagledan u okoliš te zamjećuje simultanost godišnjih doba i nijanse prijelaza u prirodi kao u pjesmi *Šetnja u prou jesen*:

*Žutim lišćem poveden
U lijepo poslijepodne
Odšetam često,
I danas kad sam mislio: eto,
Jesen je već sasvim
Oko mene
I htio u njoj zauzeti mjesto,
Iz krošnje odjednom provri:*

² Krešimir Nemeč, Čitanje grada, Urbano iskustvo u hrvatskoj književnosti, Biblioteka Otvorena knjiga, Naklada Ljevak d. o. o., Zagreb, 2010., str. 75.

³ Krešimir Nemeč, Čitanje grada, str. 92.

*Ljeto,
U mnogom listu još zeleno.
I reče:
U jesen si kreno,
A mene zar tako brzo
Voljeti si presto?*

*Tog nenadanog zelenila
Tako me stid
Da se za žuta stabla skrivam
Kao za zid.*

U Peićevoj *Lirici* dominira personalizirani lirski subjekt, koji se javlja u prvom licu jednine i supostavljen je pejzažu naglašavajući odnos PRIRODE i ČOVJEKA, što potvrđuje prva cjelina *Lirike* naslovljena *Čovjek i zemlja*. Krajolik se javlja kao uzorak prirodno lijepoga, ali je u njemu prisutan čovjek, njegova ruralna i urbana kultura, a kako mu je važan motiv dodira prirode i civilizacije dotiče se i pitanja egzistencije.

Dio pjesama pisan je u obliku monologa gdje lirski subjekt mijenja svoje flannersko Ja zadržavajući čovjekolikost, a u ponekim se pjesmama javlja u obliku personificirane životinje (*Zeba, Šljuka, Bik, Mačići...*), pojedinih predmeta iz eksterijera (*Snjegović, Prozorčić*) ili prirodnih pojava (*Epitaf snijegu u parku*), primjerice oživljeni snijeg, sarkofag, kip i sl. oglašavaju se u prvom licu jednine. Mali je broj pjesama pisan u obliku Ti-oslovljavanja, npr. *Žabama, Bundeve*. Infantilno lirsko Ja javlja se u pjesmama u kojima se javljaju sjećanja na dane djetinjstva, potaknuta sadašnjim doživljajem iz prirode (*Dječak i jesen...*). Lirski subjekt katkada se povlači u korist prirode u žanr-slikama ili se zbog osjećaja svoje prolaznosti, neznatnosti i sićušnosti skriva iza prirode:

*Ništa više nije
Ni crveno ni žuto.*

*Samo još crvčci
Razrované bašče
Poravnavaju
I lastavice nebom
Zatrpavaju
Granama mjesta
Gdje je voće istrgnuto. (Samo još crvčci i lastavice)*

Ipak, u većini pejzažnih pjesama dominira lirski subjekt u pozi umjetničkoga šetača, *flaneura*. Zbog kretanja kroz prostor, flannerska percepcija omogućuje lirskom subjektu letimične poglede i dojmove, skokovitost, nagle, neočekivane promjene raspoloženja, uočavanje brzih, iznenadnih promjena u prirodi i okolini, simultane doživljaje i efekte, slučajne senzacije koje zapaža i bilježi na licu mjesta te su konci-

znost, sažetost i kratkoća lirskoga iskaza odlike Peićeva pjesništva. Najkraća pjesma *Kukavica* ima samo jedan stih:

Ta pjesma tako ljudski plače.

Opseg pjesama kreće se od jednoga (*Kukavica*) do najviše 58 stihova (*Snjegović*), a najveći broj pjesama ima raspon od četiri do dvadeset stihova. Upravo flanerski disperzirana percepcija uvjetovala je zbijenost izraza te su mu mnoge pjesme lirске minijature i lirski krokiji koji podsjećaju na haiku ne samo svojom kratkoćom nego i fiksiranjem slika iz prirode u prepoznatljivom godišnjem dobu. No, Peićeve pejzažne minijature ipak nisu haiku jer gotovo uvijek u njima lirski subjekt ističe svoje Ja, a ne pridržava se ni formalnih ograničenja trostih. Neke su mu pjesme žanr-slike, »kod koje je ljepota prikazane scene dovoljan razlog za njezino prikazivanje, dok simbolični smisao izostaje«,⁴ primjerice pjesma *Zumbuli*:

*Smiju se nebesa:
U kovrčanju ružičastih vlasi,
U igri plavog mesa
Zumbuli su tako vješti:*

*Kiša sišla da ih gasi
Kao zapaljena bliješti!*

Većina Peićevih pjesama ne donosi samo vanjsku sliku krajolika, nego mu je sâm pejzaž ili pak pejzaž u kombinaciji s elementima urbane ili ruralne arhitekture poticaj za razvijanje asocijacija i upisivanje novih značenja. Da nije samo riječ o vjernom predočavanju stvarnosti i pukom bilježenju činjenica izvanknjiževne zbilje te obavljanju tek mimetičke zadaće, govori pjesma *Stablo* u kojoj je stablo personificirano te svjedoči da na njemu rodi i jabuka i kruška:

*U meni čudno gibanje se krije,
Svaki pomak grana voćem svrši:
Rumenija od obraza iz mene jabuka se smije,
Prkosnija od prsa kruška iz mene strši.*

Peić je, dakle, uzeo u obzir stablo kao nadnaziv u odnosu na faktičko drvo, ka-kvo je kruška, jabuka, šljiva, breskva, hrast, jasen, brijest i njima slično, koji su nositelji parcijalna značenja u odnosu na skupno značenje koje sadrži riječ stablo. Prema tome ni u drugim pjesničkim primjerima lirski subjekt nije tek puki promatrač koji percipira predmetni svijet i notira, nego se gledanje i promatranje preobražava u kontemplaciju, meditaciju, a bilježenje u kreativni, pjesnički čin s figurativnim govorom. Uživljava se u bogatstvo prirodnih pojava i dovodi percipirano u nove relacije.

⁴ *Pavao Pavličić*, *Moderna lirika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str. 57.

Lirski subjekt je doživljajna, osjećajna i misaona instancija koja se javlja u obliku lirskoga Ja ili u personaliziranom obliku. Zahvaljujući duhovnom preokretu, lirski subjekt postaje meditativni očevidac. Pejzažne sitnice, elementi urbane i ruralne arhitekture potaknuće su promatranju, ali i nizu spoznajnih procesa – asocijacijama, refleksijama, uspoređivanju, analogijama, prenošenju značenja:

*Tko će mi reći.
Kud to odlaze vrtovi u jesen,
Jer tako je teško vjerovati
Da je košarica ovih krušaka
Sada naš vrt. (Dječak i jesen)*

Prikazana, opisana i doživljena predmetnost i njezina obradba upućuju na sklonosti autora, njegovu opažajnu sposobnost te pjesničko umijeće. Poseban afinitet i naklonjenost pokazuje prema vegetabilnoj prirodi, ali i prema animalističkim i meteorološkim motivima, koje vizualno doživljava te njegovu poeziju možemo promatrati kao poeziju oka. S obzirom na Peićevo likovno usmjerenje, u interpretaciji njegove poezije ponajprije ćemo usmjeriti pozornost na posebice naglašenu kolorističku komponentu, a mogli bismo reći i kolorističku perspektivu jer je boja često osnovno polazište u zamjećivanju i doživljavanju okolnih pojava i predmeta te u njihovoj preobrazbi u književnu zbilju:

*Te lijepe boje
U vrtu što mrije
Ljudi sada zovu:
Jesen. (Pijetao i jesen)*

U Peićevoj *Lirici* posebno mjesto pripada likovnoj kakvoći prikazanoga svijeta. Prostornost i (s)likovnost očituju se u brojnim slavonskim pejzažima i književnim vedutama, a u Peićevoj lirici srećemo prirodne, kinetičke, kolodvorske, prozorske i arhitektonske vedute. Svoju sklonost vedutnom oblikovanju pokazuje već zarana u pjesmi *Jesensko veče na kolodvoru*, objavljenoj 1944. u *Lirici požeške mladosti*, u kojoj modelira kolodvorsku vedutu:

*Večeras niesu imali „pašušere“
Pa su ugasili fenjere,
Ostavili fjakere.
I sada tužni iza narančastih zavjesa
Rakiju piju.
Sja asfalt kao mramor plesnih dvorana.
Posljednje klize sjene.
Šareni plakatski stup se ljeska
U crnoj vodi asfalta.*

*Vlažne čizme u gustome izmiču mraku.
Nakašljao se sipljivi fijakerski konj.
Zelena slova pospano trepte
„Spavaće sobe... spavaće sobe.“*

Peić ostvaruje spoj urbane ili ruralne ikoničnosti i prirodnoga krajobraza, ipak u *Lirici* pretežu prirodne vedute, ali ima prozorskih, kinetičkih i arhitektonskih veduta. Aleksandar Flaker pod pojmom književne vedute podrazumijeva »dijelove proznih, pa i pripovjedačkih tekstova, ali i stihotvoračkih cjelina (fragmenta ili cijelih pjesama) koje možemo izdvojiti iz strukture zbog njihove orijentacije na likovnost u predočavanju gradske zbilje, ili pak urbanih intervencija u prirodi, pa i kultivirane, umjetne prirode (parkovi!).«⁵ Požege, „slavonska Atena“, jedina među slavonskim gradovima s gradskim kontinuitetom iz turskoga vremena, potom i Zagreb s Maksimirom, Zrinjecom, i Mirogojem, Peiću kao *flaneuru* otvorili su vidike i pružili mogućnost šetnje po pitoresknim krajolicima „zlatne doline“, ali i *flaniranje* po urbanom prostoru, po parkovima i perivojima kao prostorima umjetne prirode s fontanama, vodoskocima, skulpturama, nadgrobnim spomenicima i drugim arhitektonskim intervencijama u prirodi:

*Svog lišća, svog zlata, krvi svoje
Parkovi umorni htjeli su da se riješe!
Dragi, to gledati mogli su tek kipovi što stoje
I u listopad još se samo kamenom smiješe. (Trebalo je umrijeti)*

Kinetičke vedute rezultat su kretanja lirskoga subjekta pješice ili prometnim sredstvima, kakvi su vlak ili lađa (*Lađa na Savi*) kroz Slavoniju i njezine krajolike, ruralne i urbane prostore. Motrište šetača ovisno je o njegovim kretanjama u prostoru i očima koje vide kako se krajolik mijenja i pritom zumira detalje prirodnoga svijeta. Kinetiku okoliša potiče i izmjena perspektiva, primjerice ptičja perspektiva u pjesmi *Šljuka*:

*U meni i u ovom mokrom šiblju
Trepte sve napetosti Dijanina luka!
Ima li vedrijeg, krvavijeg čara,
Nego nadlijetati vijuge njezinog ptičara?
I usred listopadskog muka
Uživati strast zemlje i neba najživlju –
Jednostavno biti: posavska šljuka!
O sve bih dala
Na tom svijetu dragom
Za grcaj ovaj sitni kojim plaču:
Ovo blatno nebo, sela moja mala,
Ja ptica u visokom, tamnom vlaču,
Srasla s rodnom olagom.*

⁵ Aleksandar Flaker, *Književne vedute*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str. 26 – 27.

Rendgensku perspektivu zamjećujemo u pjesmi *Zimska noć*, koja i svojom grafostrukturom upućuje na vertikalnu organizaciju stihova, a potom horizontalni let gusaka presijeca horizont, odnosno vertikalnu grafičku strukturu pjesme:

*Nada mnom perje,
Nad perjem tavan
Pun suhog, crnog mesa,
Nad njim zasnižen krov.
Nad svim:
Visoki bijeli dim
I mrtvo nebo.*

U nebu divlje guske plačem putuju.

*U noći kad su peći pepeo
Spavaju male bare
I ljudi s trepavicama
Kao mrtav šaš.*

Panorama ravničarskoga krajolika zahvaćena u pjesmi *Ljetno popodne*, koju možemo vizualizirati kao cjelovitu slikarsku pejzažnu kompoziciju s makovima u žitnom polju, djecom, šumom, kukuruznim poljem, cestom, selom s tornjem, voćnjakom, momkom koji vozi sijeno, brezom nad vinogradom i žitom pod modrim nebom s pticama, a u pozadinskoj daljini plavi se planina, ali pokretnu kompoziciju s ugođajem ljetne zapare koja uspavljuje, upućuje na prirodnu vedutu ne samo zbog orijentacije na likovnost, nego i zbog panoramskoga pogleda lirskoga subjekta u pejzažni prostor, koji se ostvaruje u brojnim pojedinostima koloristički dočaranim (plavi šešir, rumeni hljeb, rujni makovi, plava planina, modro nebo, sjene i hladovina i naravno dominantno zelenilo koje podrazumijevaju vegetabilni motivi šume, voćnjaka, vinograda, kukuruza, breze). Osim toga, uočljiva je čovjekova nazočnost u krajoliku, što je kao motiv dodira prirode i civilizacije znakovito za Peićevu poetiku. Čovjekove se intervencije u prirodi najčešće ne doživljavaju kao atak ili trauma, osim u pjesmama u kojima lirski subjekt zaziva sjećanja na dane djetinjstva i nepatvorene osjećaje u skladu s prirodom.

Stavljajući prirodu u prvi plan, a grad u drugi, prirodne vedute i omogućuju odmak od grada u prirodu. Književne vedute smještene u umjetnu prirodu s elementima parkovne i perivojne arhitekture pogoduju isticanju opozicije priroda – kultura. Slika urbanoga iskustva potiče sjećanje na iskustvo prirode i ruralnoga prostora te rezultira u pjesmi *Koliko puta* uranofobijom i željom za bijegom u dane djetinjstva, ladanje i prirodno okruženje kao sigurno utočište:

*Koliko puta u gradskom parku
Zna me obuzet čežnja:
Prekinuti život Čergara i Skita –*

*Povratit se u očevo selo,
Otići zauvijek na dno majčinog žita! (...)
U jesenjem parku
Nježno pitam:
Kuci da se vratim.
Topao u svom krvavom žaru
Kao fazan mladi
Kad se gasi u šapama prepeličara. (Koliko puta)*

Osim toga, i elementi parkovne i perivojne arhitekture ispunjeni su čežnjom za životom te žele biti dijelom prirode i njezinih pojava oblika:

*Gle, kipu je dosta
Kamenog života:
Htio bi da se razmota
U oblak
Od kojeg posta. (Kip)*

Postavljena između vanjskoga i unutarnjega prostora prozorska veduta u pjesmi *Prozorčić* pruža i širi vidik unutra i van te progovara oživljena u prvom licu o svojem iskustvu susreta i oponiranja unutarnjega i vanjskoga svijeta, mjesta u kojem se skriva slika unutarnjega svijeta i njegovih tajni, a odzrcaljuje slika vanjskoga svijeta, kao što „Šareni plakatski stup ljeska se u crnoj vodi asfalta“ u ranijoj kolodvorskoj veduti u gimnazijskoj pjesmi *Jesensko večer na kolodvoru*.

Premda se inzistira na vezi sa slikarstvom i njegovoj sposobnosti vizualnoga predočavanja svijeta, Peić je iskoristio prednost što ju književnost ima pred vizualnim umjetnostima te je uz vizualnu oblikovao akustičku i olfaktornu percepciju predmetnoga svijeta težeći sinestezijskom objedinjavanju. Imenovanje sadržaja predmetnoga svijeta preuzeo je iz meteoroloških, zooloških i botaničkih nomenklatura kako bi predočio svojom deskriptivnom poezijom raskoš pojava oblika prirode u paleti boja, godišnjim i dnevnim mijenama te brojnim vrstama životinjskoga i biljnoga svijeta vegetacijski bogate zemlje crnice, gdje život buja i dovodi do fascinacije te je vitalizam jedna od odlika Peićeve *Lirike*. Jedan od oblika u kojima se očituje Peićev lirski izražen vitalizam raskošni je motivski rekvizitarij s pejzažnim florealnim i animalističkim motivima u koloristički bogatoj paleti boja i sinestezijskoj objedinjenosti različitih osjetilnih doživljaja što daju punoću u doživljaju prirode i prirodno-ga svijeta. Interakcija lirskoga subjekta i objekta promatranja dovodi do promjena. Flaniranje po krajolicima, ruralnim i urbanim prostorima omogućuje mu uživanje te Peićev vitalizam nadalje proizlazi iz užitka šetanja i promatranja raznolikih oblika i manifestacija života te uočavanja ljepote i energije koja proizlazi iz prirode i zemlje, odnosno oči su mu gladne novih vidika i putova što Balzac naziva »gastronomijom oka« (*Fiziologija braka*, 1829.). Emocionalna percepcija zemlje i prirode, hedonizam

i fatalizam odlikuju Peićev svjetonazor što dovodi do fascinacije takvim raskošnim bogatstvom vegetacijskoga pokrova, izraženim nizom fitonima (*kukuruz, bundeve, žito, šuma, hrast, loza, trava, šaš, bršljan, cvijeće, zumbul, jorgovan, karamfil, ljubičice, perunika, jagode, jabuke, kruške, cvrčci, voće, dunja, lješnjak, topola, jablan...*) i impozantnim brojem životinjskih vrsta, što se očituju u brojnim animalističkim motivima (*ptice, jelen, bik, junica, fazan, pijetao, šljuka, žaba, jastreb, mačka, mačići, kos, zec, pas ptičar, lastavice, krtica, zeba, pastrva...*). No, Peićev vitalizam nije lišen sjete i tuge, tamnih boja i turobnih raspoloženja:

*Dragih jabuka
Nema više,
Da im kapljem s lica.
Sad sam opet mala
Obična kišica.*

*Čija mi to ruka
Tu radost uze
Da padajući
Rišem suze? (Kišica u prvu jesen)*

*Osjeća jesen
Da Tebe tražim
I da sam žalostan
I da mi je zemlja već pretorda.*

*Zato mi je dala
Ovaj ćilim mali
Mek, rumen, ko da su ga tkali
Listići što si ih meni nekad slala.*

*Da lakši siđem
U uplakana sela
Sa žutog, obranog brda. (Jesenji listići)*

Naš Vivaldi u deskriptivnoj poeziji donosi sva četiri godišnja doba te nijanse njihovih promjena tijekom kalendarskoga i dnevnoga vremena i pojavnih oblika što potvrđuju sami naslovi pjesama: *Proljeću, Proljetno iznenađenje, Proljetna kiša, Proljetna noć, Ljetna kiša, Ljetno poslijepodne, Navečer ljeti, Kolovožu, Kraj ljeta, Svršetak ljeta, Prva jesen, Jesen u Slavoniji, Jesen, previše jesen, Dragosti krvave jeseni, Jesenja noć i vjetar, Oči i jesen, Mnogih jeseni, Mlada jesen, Jesenji listići, Mladić jeseni, Dragoj jeseni, Kasna jesen, Sunčeva jesen, Jesen oko kipa, Jesenje pisanice, Rujanski listići, Dječak i jesen, Kosova jesen, Šetnja u prvu jesen, Pijetao i jesen, Mala jesenja želja, Kišica u prvu jesen, Jesenji vidici, Zima, Moja zima, Zimska noć, Veljača, Epitaf snijegu u parku i dr. Baš u izmjeni godišnjih doba dominiraju pjesme što tematiziraju jesen jer je upravo to godišnje doba*

najpogodnije za očitovanje vitalizma slavnskoga tipa koji uključuje optimizam fizičkoga tipa s pesimizmom psihičkoga tipa, odnosno ljepota jeseni i raskoš njezinih prirodnih pojavnosti i kromatike dovodi do udivljenja s jedne strane, a s druge tako intenzivno upućuje na propadanje vegetabilnoga svijeta i kraj vegetacijske godine potičući osjećaj usamljenosti te misli o prolaznosti i slutnju smrti:

*Da je smrt blizu,
To svi dobro osjećamo:
Sve žuteći,
Eto je kraj nas
Zbilja, ide –
Gledamo je šuteći.*

*Mislimo: to je smrt mala
Koja nam baš ništa neće,
Od nje može da umre
Tek kukuruz u polju,
U prozoru cvijeće.*

*Vjerujući tako
U slabost njenu, i put
Svake godine kroz bašče
Da joj ići mora,
Zelenilom svojim
Bezbrizan i lak
Poput bora
Stojim
I virim u pejsaž žut. (Osjećamo smrt)*

*I ove te godine molimo:
Ne budi nam samo smrt! (Dragoj jeseni)*

*Makar sam u proljeću života,
Ja svoju jesen imam.
U mokro oko rujan primam,
Pa tako iz mene sjaje.
Umiranje i ljepota. (Mlada jesen)*

Motivi organskoga svijeta u Peićevoj su *Lirici* prostorni i vremenski te dinamički uhvaćeni u mijeni, prolaznosti, propadanju. Vitalizam njegove *Lirike* očituje istovremeno optimizam fizičkoga tipa i pesimizam psihičkoga tipa, kao i kod drugih slavonskih pisaca. Ponajprije uočavamo njegovo duboko poštovanje prema zemlji, bujnosti i obilju prirode te možemo govoriti o slavonskoj psihobotanici i zelenoj religiji, a uočavanje propadanja potiče misli o smrti i prolaznosti te osjećaj usamljenosti. Osim po vitalizmu, Peićevu *Liriku* možemo svrstati u panonsku podvarijantu kon-

tinentalnoga književnoga diskursa⁶ i prema drugim prepoznatljivim označnicama kao što su osjetilna i emocionalna percepcija u doživljaju prirode i materijalnoga svijeta, uporaba fiziološke terminologije, mimetičkoga načela jer se deskriptivna poezija temelji na predočavanju predmetnoga svijeta. Svjetonazorno i poetološki Peićeva *Lirika* potvrđuje se kao panonski književni diskurs. Matko Peić kao pejsažist i majstor vedutnoga oblikovanja uključuje se u slavonsku književnost, posebice deskriptivnu književnost i najjači u *Lirici* je u minijturnim pejsažnim slikama, tj. u pjesničkoj deskripciji prirode u kojoj dolazi do izražaja atmosferska kromatika i kinetika okoliša. Nalazi se na liniji slavonske književnosti koja je još u XVIII. stoljeću dala deskriptivnu poeziju u obliku Kanižličeva rokoka i Relkovićevih opisa prirode proznim izrazom. Peić modernim lirskim izrazom pristupa prirodi, koju svim osjetilima opservira i sinestezijski objedinjuje te posebice razmatra relaciju PRIRODA – ČOVJEK i oblikuje stihove kolokvijalne intonacije. Tema Peićeve *Lirike* je Slavonija, njezini pejsaži, urbana i ruralna arhitektura, ljudi, meteorologija, botanika i zoologija, a inventarizira različite osjetilne doživljaje i donosi katalog motiva koje crpi iz botaničke, zoološke i meteorološke nomenklature te ga smatramo pjesnikom »naših ravnic, mirisa i boja svoje Panonije, njenih plodova, plotova, stada i jata, stanovnika i kukaca, magla i voda, zora i sutona«⁷ s izrazitim senzibilitetom za zavičajnost. Peićeva *Lirika* afirmira ljepotu zavičajnoga pejsaža ponajprije u odabiru motiva iz prirode, a potom figuralnim izvedbama opisa te iznošenjem odnosa prema svijetu prirode sintetiziranom u sintagmi *divinizacija prostora*. Motivi svakodnevnoga života obrađuju sadašnji trenutak, a aktivnosti poljodjelske zajednice upućuju na idiličan život slavonskoga ladanja. Flanerski pogledi, vidici i putovi Matka Peića usmjeruju se i na umjetnu prirodu te u drugoj skupini pjesama priroda samo dijelom ustupa mjesto modernističkoj orijentaciji na urbani prostor koji se promatra iz prirode ili s obzirom na prirodu, odnosno uvažava se sinkretizam prirode i kulture. Leksikon obavijesti iz svijeta organske prirode proširuje elementima parkovne arhitekture s kulturnim spomenicima koji ispunjavaju umjetnu prirodu (Venera, Laokon, bezimene parkovne skulpture).

Zaključak

Premda Matko Peić ulazi u hrvatsku književnost pjesmama, nije se afirmirao kao pjesnik, nego kao vrstan putopisac i esejist. Pisao je izvan aktualnih pjesničkih strujanja oblikujući svoj osobni pjesnički kanon u 150 pjesama, razdijeljenih pod trima podnaslovima *Čovjek i zemlja*, *Ljudi u mraku* i *Jedva primjetljivi osmijesi* objedinjenima

⁶ Vinko Brešić, *Slavonska književnost i novi regionalizam*, Knjižnica Neotradicija, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek, 2004., str. 9 – 117.

⁷ Marijan Matković, Matko Peić, *Lirika*, *Rad Odjela za suvremenu književnost JAZU*, broj 350, Zagreb, 1968., str. 406.

1968. pod naslovom *Lirika*. Peićeva *Lirika* odlično korespondira s njegovim sintetičkim tekstom *Hrvatska književnost u Slavoniji*, objavljenim u *Glasi Slavonije* 15. lipnja 1974., a potom uvrštenim 1984. u knjigu *Slavonija – književnost*⁸ te možemo zaključno konstatirati:

1. Svojom deskriptivnom poezijom Matko Peić uključuje se u niz majstora deskriptivnoga pisanja u Slavoniji otpočet s Relkovićem, Kanižlićem, Katančićem, Josipom Kozarcem i dr.

2. Tema Peićeve *Lirike* krajolik je kao prirodni i umjetni prostor, odnosno slavonski pejzaž, gradski park, šetalište, perivoj, ribnjak, vrt, groblje i tomu sl., a motivski rekvizitarij bogat (pejzažni, animalistički, florealni, botanički, hidrološki, meteorološki i dr. motivi), koji upućuje na bogatstvo vrsta (katalog: bestijarij) i bujnost vegetacijski plodne slavonske zemlje (katalog: herbarij), odnosno na raznovrsnost manifestacija života. Uvijek se javljaju u sprezi Priroda i Čovjek, kako bi došla do izražaja sva punina života.

3. U spoznaji Prirode i Čovjeka Peić polazi osjetom te inventarizira osjetilne doživljaje i sinestezijski ih povezuje.

4. Očituje vjernost i privrženost zemlji koja je za nj majka i božica plodnosti te dolazi do izražaja divinizacija zemlje!

5. Veličanje i uživanje u prirodi i životnoj energiji, uočavanje i divljenje prirodnoj ljepoti pridonosi vitalizmu slavonskoga tipa u kojemu se s radošću javlja pomiješana sjeta, tuga i usamljenost uz misli o prolaznosti i slutnji smrti te uočava propadanje.

6. Prožetu dubokim osjećajem zavičajnosti Peićevu *Liriku* smatramo zavičajnom poezijom, koja korespondira s načelom regionalnosti.

7. Pjesme su mu neujednačene literarne (lirske) vrijednosti, a najbolje su mu opisne, deskriptivne minijature s neočekivanim zamjedbama ili asocijacijama iz prirode.

Poezija mu je ostala u sjeni putopisa i eseja, neovjerena u kritičkoj literaturi te nedostupna suvremenoj čitateljskoj publici. S obzirom na dominirajuću poetiku i stilsku formaciju svojega vremena, pjesme su mu atipične, nastale izvan dominantnih struja i modela suvremenoga hrvatskoga pjesništva. Matko Peić u svojoj *Lirici* potvrdio se kao pejzažist i majstor vedutnoga oblikovanja u lirskim minijaturama s konciznim lirskim izričajem, bogatom kolorističkom paletom i sinestezijskim objedinjavanjem osjetilnih doživljaja prirode.

Matko Peić potvrdio se i kao jedan od predstavnika flanerizma u putopisnom, ali i u lirskom žanru. S aspekta lirskoga subjekta možemo konstatirati da u 150 pjesama Matka Peića dominira personalizirani lirski subjekt, osjećajna, doživljajna i misaona instanca, a očituje se kao individualizirano, lirsko Ja koje svoje Ja upisuje i utiskuje u

⁸ *Matko Peić, Hrvatska književnost u Slavoniji*, u: *Matko Peić, Slavonija – književnost*, Mala teorijska biblioteka, sv. 17, Radničko sveučilište Božidar Maslarić, Izdavački centar Revija, Osijek, 1984., str. 5 – 16.

pejsažne slike, odnosno usamljeni umjetnički šetač, flaner, koji je proskitao Slavonijom još uvijek noseći u sebi tamni nagon prastarih nomada, vandrokaša, pustolova i skitnica koji su nekoć sa zavežljajem u ruci i rezervnim cipelama sa žnirancima oko vrata putovali uživajući u proputovanim predjelima i (ne)viđenim pejsažima, u jedinstvenim, drukčijim, neobičnim doživljajima i iskustvima, ali i osviješteni suvremeni *flaneur* koji njeguje svoju nasušnu potrebu za šetnjom po pejsažima i(li) gradskim ulicama. U promatranom korpusu lirskih pjesama manje je zastupljen skriveni lirski subjekt u žanr-slikama, objektnoj i opisnoj (deskriptivnoj) lirici, gdje se povlači i skriva pred pejsažnim slikama.

Potrebno je još pomnih čitanja i detaljnih analiza Peićeve *Lirike* kako bi se precizno odredilo njezino mjesto i važnost u povijesti hrvatskoga pjesništva te valorizirao cjelokupan Peićev književni rad, a ne samo putopisi i eseji.

Izvori

Matko Peić, U travi (str. 24), Poslije kiše (str. 24), Dobrota trave (str. 25), Nedjeljno popodne u predgradju (str. 25), Proljetni notturno (str. 26), Jesensko večer na kolodvoru (26), *Lirika požezke mladeži*, Požega, 1944., Pretisak Matica hrvatska, Ogranak Požega, 1996.

Matko Peić, *Lirika, Rad Odjela za suvremenu književnost JAZU*, broj 350, Zagreb, 1968., str. 405 – 474.

Literatura

Brešić, Vinko, (2004) *Slavonska književnost i novi regionalizam*, Knjižnica Neotradicija, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek.

Flaker, Aleksandar, (1999) *Književne vedute*, Matica hrvatska, Zagreb.

Jelčić, Dubravko, (1977) *Vallis aurea*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.

Književno djelo Matka Peića, (1998) Okrugli stol, Dani Josipa i Ivana Kozarca 4., (1999), Zbornik 4, SN Privlačica, Vinkovci.

Nemec, Krešimir, (2010) *Čitanje grada, Urbano iskustvo u hrvatskoj književnosti*, Biblioteka Otvorena knjiga, Naklada Ljevak d. o. o., Zagreb.

Matković, Marijan, (1968) Pogovorne riječi urednika uz *Liriku* Matka Peića, *Rad Odjela za suvremenu književnost JAZU*, broj 350, Zagreb, str. 405 – 407.

Pavletić, Vlatko, (1987) *Muški život, Hermeneutičko čitanje Matka Peića*, Osijek,

Pavličić, Pavao, (1999) *Moderna lirika*, Matica hrvatska, Zagreb.

Peić, Matko, (1984) *Slavonija – književnost*, Mala teorijska biblioteka, sv. 17, Radničko sveučilište Božidar Maslarić, Izdavački centar Revija, Osijek.

Literary Vistas and Sketches of Matko Peić's Personal Poetic Canon

Summary

The subject of interpretation is a corpus containing 156 lyric poems written by Matko Peić in the period from 1936 to 1968, of which six poems, created in the period from 1936 to 1939, were published in *Lirika požeške mladosti* in Požega in 1944. The other one hundred and fifty poems were published under the title *Lirika* in *Rad Odjela za suvremenu književnost JAZU number 350* in 1968. Although it was with his poems that Matko Peić entered the world of Croatian literature, he did not affirm himself as a poet but as a travel writer and essayist. He did not follow the poetic trends of the time, but rather created his own poetic canon. As a poet, he is distinguished by the qualities of a scenery writer and a master of vista design. His poetry rests in the shadow of his travelogues and essays, remaining unaffirmed in critical literature and unavailable to contemporary readers.

Skitnje (Wanderings), the title of his collection of travelogues published a year earlier, reveals the right approach to and the code for deciphering *Lirika*, a collection of poems written by this artistic wanderer, a *flaneur*, passing through the plains of Slavonia and Posavina, observing attentively and translating his observations and associations, connected with the seen and experienced, into words and lines allowing us to associate this collection with *flaneurism*. Considering his artistic orientation, in our interpretation, we will first direct our attention to the accentuated color component, picturesqueness and spatiality found in many literary vistas and landscapes. Depending on the areas the poems are depicting, they can be divided in two groups: poems thematizing the Slavonian plain landscape with rural architecture, and poems thematizing artificial nature and urban architecture.

Keywords: Matko Peić, scenery writer, literary vistas, flaneurism.

Dr. sc. Anica Bilić
Centar za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Vinkovcima
Jurja Dalmatinca 22
32100 Vinkovci
(abilic@hazu.hr)